

O PRISTUPU PLURIMODALNOSTI RAZUMIJEVANJA NEEUROPSKIH TRADICIJA. DISCOURS O DISCOURSU (Problematiziranje inicirano djelom R. Barthesa "Carstvo znakova" A. Cesarec, Zagreb 1989.)

Jadran Zalokar
Naučna biblioteka Rijeka

U ovom tekstu autor problematizira neka načelna pitanja razumijevanja ne europskih tradicija u cjelini. Pri tome on analizira djelo Rolanda Barthesa u kontekstu razumijevanja odnosa tekstualnog prema duhovnoj tradiciji Japana, ukazujući na metodološki značajna pitanja. Bez uvažavanja multikompleksnosti multiverzuma pojedine duhovne tradicije, svako je mišljenje i "pisanje" o njoj in nuce dubiozno. Mišljenje planetarnog poliloga kao multiloga zahtijeva strogi znanstveni pristup ali i jedan meta-znanstveni i meta-filozofijski uvid u duhovnu suštinu ne europskih tradicija, jer treba podjednako uvažavati najrazličitija duhovna iskustva i specifičnosti duhovnog života svake tradicije, a samo-znanstveni i samo-filozofijski pristup je nedostatan.

Napisano obavezuje da ga neprestano osmišljavamo u odnosu na sam život, egzistencijalno iskustvo iz kojeg se rađa tekstualni čin, nastaje Pismo. U nemogućnosti neposredne "verifikacije" tj. vlastitog doživljaja i egzistencijalne "prisutnosti", ostaje modus duhovne "verifikacije" a ono što se misli jest samo ČITANJE TEKSTA koji nam je "pri-ručan". A to je i ono najproblematičnije jer se na osnovi teksta tka drugi tekst - svemogućna magija Pisma. Suočavamo se s igrom prisutnosti i odsutnosti izvornog značenja Teksta čime i sami sebe stavljamo u igru. Jer nije posrijedi samo dioskurnost znanja-ne-znanja već samih NAČINA čitanja! In nuce et in fine: kako pristupiti tekstu koji inzinstira na znakovlju punine egzistencijalnog doživljaja i to još jedne druge, neeuropske tradicije življenja i znakovlja? Što činiti s onim u-čitanim a da to ne bude nasilje nad tekstualnim niti neobavezno šaranje?

U kontekstu čega se ex origine, pitamo o tome? U dimenziji čega uopće to problematiziramo i suočavamo se s enigmatikom čitanja i pisanja o onom "pro-čitanom"? Da li taj "metafizički zov" može da nas "osigura" ili je samo jedan metodski putokaz u razumijevanju nas samih koji gotovim "nad-tekstom" pristupamo tekstu koji nas "provocira" na okršaj u Bjelini Pisma, na kreiranje "situacije Pisma", što uopće jest ono od čega polazimo? Ništa nije lakše nego kad strukturalist "stručno" piše o strukturalistu ili neki lingvist o lingvistu. Problem je za onoga koji stoji "s onu stranu" znanstvenih koncepcija i traži NOVO uporište smisla i "tekstualnih istraživanja" u kontekstu nečega što nadilazi nivo same tekstualnosti, nivo samog Pisma!

U dimenziji procesualnosti planetarnog poliloga u kome pluriverzum vrednota različitih kulturnih tradicija postaje sve manifestniji, postavlja se in strictu verba, i pitanje razumijevanja onog što se "zbiva" u tom polilogu, dakle uključivši i aspekte onog simboličkog, znakovnog kroz što se isto tako zbiva poliloška procesualnost. A možda prije svega, upravo kroz to. R. Barthes, sam prepoznatljiv pisac, posmatra jednu živu, kulturnu sredinu kroz moduse znakovnog nastojeći prevladati euro-centričku situaciju. Njega zanima ČISTOTA znakovnog "an sich", dakle samo sistem simbola, on želi iščitavati unutar praznine vlastitog neznanja nadolazeći k punini životnog kao specifična tabula rasa i očekujući "nagovor bitka". Opčinjen i preplavljen senzacijama, on pristupa deskripciji onog što je selekcionirao u bujnilu životnog. On imaginira i stvara tekstualni zapis na temelju vizualno-auditivno-taktilno- doživljenog. Time on zapravo hermeneutizira iz svog predodžbenog materijala". U ovom konkretnom slučaju, to je "Japan".

Barthes ne epoheizira svoja pred-znanja o Japanu ali im i ne podliježe. On želi ispuniti Prazninu tekstualne ne-prisutnosti "opisujući" ono egzistencijalno najbliže, ono svakodnevno što

je "doživio" i "upamtio". On "klizi" i "skače" s jednog doživljaja na drugi, on ne vidi "teme" već znakove, on niže znakovlje i tako potvrđuje bogatstvo jedne tuđe tradicije u onom životnom i simboličkom. On stvara tekst ali je život sam taj koji "nosi" istinu Pisma!

Tekstualno obrađivanje marginalija obavezuje pitanjem - što to jest "po sebi"? Iako je druga tradicija njemu samo PODLOGA za pisanje (i kada je "napisana", ta tradicija postaje izlišna); - ipak ono rezidualno jest pitanje o duhovnim vrednotama te tradicije. Tekst nije ravnodušnost, niti samodostatnost (kako se to možda čini i samom Barthesu). Znakovi su uvijek znakovi - nečega, a to se jednostavno mora uvažavati. Život je sam taj koji sebe "opisuje". Bogatstvo znakovnog je reprezentant bogatstva životnog, u ovom slučaju duhovnih i egzistencijalnih vrednota japanske tradicije.

Razumljivo jest da bljeskovi začudnosti transmodiraju u slike za pamćenje ili tekstualne zapise (marginalije) što se potom tekstualno "dopisuje" i pretvara u "situaciju Pisma": to je uobičajeni put. Time se stvara i jedan modus pristupa nekoj drugoj životnoj sredini, tradiciji in toto. Ali što ustvari sve implicira jedan tako "samorazumljiv" pristup?

Prije svega, tu je prisutan artizam tekstualnog deskribiranja bogatstva značenja. Barthes je tu izuzetno lucidan. Svaki egzistencijalni ili kulturni momenat, "gesta života", - jest univerzum za sebe, i iz jednog jedinog "zapisa" može se beskrajno "opisivati", varirati. Znakovi se umnažaju, ukazuju jedni na druge, vežu, "nadograđuju". Iz "načina viđenja" vodi put transformaciji u "načine pisanja": kako i što se piše, to i postajel To je zbilja.

Autor opstoji u bogatstvu vidljivog kao znakovnog, on tka tekst zaveden čarolijom velova i pokreta, gesti i gestikulacija jedne žive, bujne tradicije. On uvažava svemoć znakovnog. On započinje tekst koji nema niti početka niti kraja - kao sam život?

"Preko" teksta, znakovi kao da sami govore jer Pismo je primordijalna zbilja (pa i Praznina i Bjelina teksta u službi je Pisma!) Međutim, pitanje jest - što s onim što se ne može podvesti pod "znakovno", što izmiče tekstualnom korporificiranju, što se ne "prevodi" kroz pri-ručnost simbola? To pitanje nije samo in stricto sensu upućeno samo Barthesu, već je načelno pitanje o integralnom, razumljivom razumijevanju totuma jedne tradicije. Težina tog pitanja daje specifično značenje i našem razumijevanju autorovog pristupa.

Naime, mi čitamo tekst ili "opažamo" znakove, raspoznajemo ili stvaramo slike i simbole i netko je u tome umješniji a netko manje umješan. Mi neposredno doživljavamo ili posredno "čitamo" (u ovom slučaju Barthesovog "interveniranja" u jednu drukčiju zbilju života). Međutim, što jest ta tradicija, još uvijek nam ostaje kantovsko "Ding an sich" (iako to jest i za - Barthesa). Ono nespoznatljivo. To naime nije agnosticizam već metodski purizam. Mi spoznajemo preko znakovnog, ali uvijek svjesni da to znakovno nije sam život!

Kao i sam život u konkretnosti naših ljudskih intencionalnosti i potrebitosti, tako je i jedna druga tradicija svojevrsna "sfinga bivstvovanja" (kako se volio izražavati Schopenhauer). Ona nije neki metafizički supstrat, nešto transcendentno ili transcendentalno, već jednostavno ono Drugo, daljina, horizont prema kojem idemo. Mi treba da s tom tradicijom vodimo dijalog prepoznavanja, upoznavanja, širenja obostranih horizonata, da ozbiljujemo životno zajedništvo koje jest prije svega duhovno zajedništvo. U tome posređuju i simboli, stoga i tekstualnost, sva magija i trud oko Pisma, čitanja, pisanja etc.

Simboli, tekstualnost etc. su samo sredstva ili mostovi za buđenje naše vlastite duhovnosti, duhovne pažnje, posrednici između dva života koji slute jedan drugog i prepoznaju se po duhovnom disanju. To je posredništvo koje obogaćuje ne samo naša znanja jednih o drugima, već koje sudjeluje u konstituiranju pretpostavki za život u zajedništvu, planetarno univerzalno prezentan. U tom krucijalnom aspektu treba i "čitati" ono "napisano".

R. Barthes je doživio taj svijet ali i kao svijet simbola. On ih je nastojao fiksirati i tekstualno varirati u svom tekstu "o Japanu". Međutim, jedna živa tradicija kroz polilog traži korak dalje. Ona ne želi biti samo prepoznata kao ono Drugo, shvaćena kroz palimpsest simbola i "opisana" u Pismu. Ona želi djelovati kao totalitet i kao životna snaga, tj. da formira i dušu onog koji uroni u nju, a ne samo da služi konceptualiziranju i stvaranju "slika" o jednoj tradiciji i njenoj svakodnevnosti.

Mi možemo postati riznica ili "dešifrant" slika i simbola ali, da li one postaju dio nas ili prolaze kraj nas samo kao materijal tekstualnosti? Da li doživljaji, slike, simboli etc. nas mijenjaju i "pripremaju" za život u zajedništvu, dakle mijenjaju i nešto u našem osjećanju, mišljenju etc., postaju živa snaga naše duševnosti (ne samo intelektualnosti?), - ili ne? To je ono bitno. Kod R. Barthesa je prisutno oboje, ali ipak dominira način deskripciji onog znakovnog što na neki način i umrtvljuje ono životno, životnost jedne tradicije u intenciji otvaranja, govorenja drugoj tradiciji i preko individualnih "transfera" znanja i polu-znanja, snova i slutnji, tekstualnosti i znakovnosti u višestrukome smislu.

Istaknuti treba, dakle, još jednom, da se polilog tradicija i njihovih vrednota vodi i preko sučeljevanja bogatstva i enigmatičnosti znakovnog (jer sve jest in ultima linea - "znak": tekst, gestikulacija, način odijevanja, glumačka gesta etc. etc.) - ali pitanje jest uvijek: što je u osnovi

znakovnog, koja bogatstva značenja onog životnog znak samo - NA-ZNAČUJE? To je principijelno pitanje. Mi "vidimo" znak i nastojimo ga "razumjeti" - ali da li adekvatno dopiremo do onog UNUTAR (ili - IZA) znaka? Naše vlastito ne-znanje ili polu-znanje može se ispuniti onim tekstualnim, znakovnim - ali, da li mi prestajemo biti otok praznine? Mi stičemo dojam da smo "razumjeli" ono drukčije, susrećuće, da smo u "posjedu" adekvatnog pristupa toj tradiciji.

Međutim, mi smo samo stvorili discours, notirali smo vjerojatno nevjesto samo nepoznatu melodiju života i to SVOJIM notnim pismom. Mi smo još uvijek europocentrični u izgrađivanju modusa doživljavanja, pisanja i čitanja prema kojima ono životno "prevodimo" u znakovno. A zatim, Pismo nas određuje i u daljnjem prepoznavanju znakovnog jer, Pismo se ne uspostavlja na kraju već je ono pretpostavka našeg konceptualiziranja znakovnog! Radi se o EUROPSKOM Pismu. To je put ETSKOG a ne EMSKOG (kako se vole izražavati antropolozi). Taj put ima svoje opravdanje kao i ishodište, ali ga se ne smije apsolutizirati u njegovoj suverenosti u odnosu na ono izvorno, "terensko", na puninu originalnog u jednoj tradiciji. Što to znači? Koje zahtjeve taj pristup postavlja pred nas? Da li smo mi u stanju udovoljiti tim teškim kriterijima PRISTUPA bilo kojoj neeuropskoj tradiciji?

Druge su tradicije za nas, ab ovo, niz planetarnih bijelih mrlja, bez obzira na kontekst ovog ili onog stupnja "znanja" (iliti - "informiranosti"). Mi te bijele mrlje možemo istraživati samo korak po korak, strpljenjem i trezvenošću - a ne biti zavedeni bogatim šarenilom znakovnog. Pri tome ne smijemo nasilno negirati ono vlastito, jednim samovoljnim činom duhovne anihilacije, - kao što ne smijemo niti nasilno "glorificirati" ono Drugo, i drugačije - što se očituje i u tretmanu znakovnog, semantičkog ili sl. Razlike uvijek moraju ostati prisutne ali s time da se uvažava zajedništvo u razlikama (jedan znalac umjetnosti iz Japana otkrit će i ono vlasito u djelima renesansnih majstora, kao što će znalac iz Francuske u djelima iz slikarske škole Hokusai npr. otkriti i dio sebe, samo nehotimičan primjer). Radi se o međusobnom oplemenjivanju i obogaćivanju u onom duhovnom isključuje se svako nasilno "razumijevanje" tj. svaka simbolizacija i tekstualizacija više od onog što dopušta neki modus života jedne tradicije. Barthes stoji u ambigvitetnom položaju.

In nuce, suočavamo se s potrebom, situacijskom svakako, da često mijenjamo mišljenje o bilo čemu, da se neprestano korigiramo, da ne stvaramo predrasude na osnovi onog znakovnog što nam je pri- ručno, ili tekstualno najprikladnije - da uvijek in concreto ono znakovno sagledavamo kao dio ili ekspanziju-transparenciju jedne dublje, životne istine koja nam pridolazi u neprestanim metamorfozama. Mi nismo ti koji stičemo neko konačno, zaokruženo znanje o totumu jedne tradicije već smo samo prisutnici u stvaranju uvijek novih znanja i polu-znanja. Mi nemamo povlašteno mjesto (a to nema niti Barthes koji govori "s lica mjesta") već smo samo dio suživota koji - naslućujemo. Kako se to filološki, strukturološki ili sl. aktualizira i akceptira, ostavljamo otvorenim.

Nijedna simbolizacija niti tekstualizacija nije odvojena od životnih procesa, od poliolškog ex fundamenta. Živi tok živih vrijednosti jedne tradicije cirkulira i mimo naših konceptualizacija - i stvarajući uopće mogućnosti bilo kakvih konceptualizacija! Kao kada bismo aparat za registraciju moždanih valova smatrali uzrokom ili temeljem odvijanja samih moždanih procesa! Tako i naše konceptualizacije - tekstualno ispunjavanje Praznine Pisma.

Punina životnog, da ponovimo još jednom, temelj je i punine znakovnog. Naša "znanja" ponesena onim doživljajnim i reminiscenčnim, samo su odbljesci (ili rezovi, šare) unutar procesualnosti poliloga tradicija. Konkretizirajmo to kroz discours o discoursu - u ovom slučaju Barthesovog čitanja-pisanja "doživljaja Japana".

Epoheizirajmo raznolikost njegovih "označitelja". Nimalo slučajno, ipak, veći dio Barthesovog "teksta" posvećen je fenomenotipiji haiku-poezije. Haiku pjesništvo esencijalna je sintagma zen životne mudrosti. Barthes ne ide u puku deskripciju zena i haiku pjesmotvorenja, niti u napregnutu hermeneutizaciju. On samo signira, on jednostavno kao i na drugim mjestima UPISUJE svoju impresiju, niže tekst. Kloneći se nasilnog "razjašnjavanja" on ne upada u greške interpretira jer zen i haiku se ne objašnjava. To su esencijalni bljeskovi i titraji života samog, života jedne izuzetne duhovne tradicije i njene svakodnevnosti.

Haiku-stih nije samo znak života, već život sam u punini duhovnog egzistencijalnog trenutka - DISANJE duše inter-murros. Ima li ičeg jezgrovitijeg i punijeg od npr. završne Bashove pjesme: "Umoran na putu.

Moji snovi lutaju usahlim poljima?"

Ono šunjačko (SUNNYA) "u čemu" ("s čime"...) protiče sam život transponira se u vrhunac, ekstazis životnog i duhovnog, ali potpuno spontano, s onu stranu asketskih i mističnih trudova.

Eto, najneposrednijeg Govora i autentičnog Pisma in pleroma humanitatis! Možda upravo haiku najkonciznije "svjedoči" duhovnu tradiciju Japana. Tu postaje suvišan svaki potez konceptualizacije, kao i svaki dodatni discours, (a upravo je to cilj: oslobođanje od discoursa!) Potrebna je jedna "Gelassenheit- Situation" - kako kaže Heidegger kojeg uvažavaju i suvremeni sljedbenici zen "mišljenja".

Jedinstvenim potezom misli treba kontekstualizirati zen-halku-no- bunraku-ikebanu... - tada se zbiva "provala smisla", ono "satoričko", pristizanje s onu stranu i praznine ("MU") i svih ispunjenosti životnim sadržajima. To je uistinu "govor Drugog" u neposrednosti NA-GOVORA na dijalog želje za zajedništvom.

Samo umjetnik života može "oživjeti" tekst, biti demiurg i svećenik u "situaciji Pisma", dakle onaj tko prebiva duhovno u suzdržanoj mudrosti zenovske univerzalnosti. Ono što mi često nazivamo "estetizacijom" života, vidimo kao kaligrafiju ili sl. u Japanu je nešto najneposrednije životno - sve je savršeno "na svom mjestu", nema slučajnosti iz-govaranja, u-plisivanja. Potez šminke iznad kapaka, gesta držanja šalice čaja, pokret lepeze vađenja iza pojasa, umetanje grančice u ikebana-vazu etc. - sve je to jedinstveni perfekcionizam unionizma duhovnog i životnog.

To što fascinira nas zapadnjake ima svoje "porijeklo" u jednom fundamentalnom odnosu komplementacije i transcendencije. Svaki duhovni izričaj odnosa Punina-Praznina, in nuce je pradrevni odnos energija Jin-a i Yang-a i nirvaničkog i samsaričkog što to te tradicije nosi i određuje više nego što nas zapadnjake determinira paradigma hybrisa Adamova pada i Kristova iskupljenja! Stoga u razumijevanju svake fenomenalne pojedinačnosti, svakog kulturnog ZNAKA, treba imati u vidu temelje drevne mudrosti i uvida u "sfingu bivstvovanja". O tome još treba mnogo učiti.

Tko ne razumije "logiku" prodora trenutaka Punine u beskrajnu tišinu egzistencijalne Praznina, in ultima linea - tko to sam ne doživljava - taj neće razumjeti niti narav svake fenomenalne manifestacije života japanske tradicije! To je strog zahtjev, ali ne smije ga se prešutjeti.

Treba čitati "zankove" kao što to izvrsno radi Barthes, ali i "roniti" dublje iza znakovnog. To je ona nužna "filozofska" komponenta. Izvor ne izbija samo na jednom mjestu već na više skrivenih gorskih točaka, a u nizinama sve se dobro vidi, gotovo pitomo uljeva u jedan tok koji napokon izčežava u beskraju oceanske bezimenosti. Gdje je tu "punina", gdje "praznina"? Što jest "početak" a što "kraj"?

Treba oslušivati ZAJEDNO mudrost daoizma i buddhizma:

(tekstualno dano npr. u "Dao de Kingu" i "Dhāmapādi"), tako ćemo imati barem mogućnosti da adekvatno mislimo ono znakovno, sve ono susrećuće u toj tradiciji. Treba se naoružati znanjem, skromnošću i strpljenjem - ali da bi netko bio znalac, mora biti vidjelac.

Procesualnost planetarnog poliloga postavlja pred nas (a još više pred buduće mislioce) teške zadatke. Najteži je propust još uvijek - ne znati. Ali znanje se može sticati. Još veći propust postaje - ne misliti. Misliti treba adekvatno onom što susrećemo kroz "znanja" jer to se tiče nas samih, naše ljudskosti koja je u ozbiljnoj opasnosti od toksičnih vjetrova što pušu sve jače i nose isparavanja iz močvarnih voda duhovne barbariziranosti. Heidegger je to nazvao "iskorijenjenost". Mi idemo korak dalje.

Planetarni polilog je jedina dimenzija Istine (ako još smijemo koristiti taj post-metafizički supstrat) koja nosi ono spasonosno, mogućnost "nagovora Istine bitka". I bez obzira na sve, takvih "pisaca" kao što je R. Barthes trebalo bi nam više - ako ništa drugo kao trenutke podsjećanja na NUŽNOST MISLJENJA - i s onu stranu "znakovnog".

Zusammenfassung

Über den Beitritt der Plurimodalität des Verstehens der nichteuropäischen Tradition. Discours über Discours. (Problematisierung initiiert mit dem Werk "Carstvo znakova" von Roland Barthes, August Cesarec, Zagreb 1989)

In diesem Text problematisiert der Verfasser manche grundsätzliche Fragen des Verstehens nichteuropäischen Traditionen im Ganzen. Dabei analysiert er das Werk von Roland Barthes in Zusammenhang des Verstehens der Beziehung textuellen im Gegensatz zum geistlichen Tradition Japans, gleichzeitig auf die methodologisch wichtige Frage hinweisend. Alles Denken und "Schreiben" darüber ist in nuce zweifelhaft. Das Denken des planetaren Polilogen als Multilog verlangt einen strengen wissenschaftlichen Beitritt, aber auch einen metawissenschaftlichen und metaphilosofischen Einblick in das geistliche Wesen nichteuropäischen Tradition, weil es gleichmäßige Beachtung verschiedensten geistlichen Erfahrungen und Eingenartigkeiten des geistlichen Lebens aller Traditionen nötig ist und nurwissenschaftlicher und nurphilosophischer Beitritt ist nicht genügend.